



Українська народна іграшка – мудрість віків

інформаційно-бібліографічний список



Укладач: Алла Кухарчук
Кількість джерел : 38

Житомир 2023

Народна іграшка – це форма художньої творчості народу, яка поєднує в собі багатогранність культури народу. В народі її ще називають цяцька, лялька, гарна цяцянка, виграшка, забавка. Народна іграшка поряд з колядками, казками, прислів'ями, приказками, думами є безцінним національним надбанням.

В українській народній іграшці багата історія, що зумовлена її популярністю у різні часи. Вона виховує дитину з самого народження. Слов'яни завжди вірили в магічну силу іграшок, у їхню здатність оберігати від злих сил і хвороб.

В Україні найпопулярнішими були іграшки, які відтворювали образ самої людини, предмети хатнього вжитку, посуд, знаряддя сільськогосподарської праці, транспортні засоби, тварин, музичні інструменти.

Українська народна лялька — лялька, котра побутувала у різні часи на теренах України, була властивою у певних регіонах. Ключовою ознакою власне народної ляльки було те, що вона була властивою для конкретного регіону, а особливості її створення передавалися від покоління до покоління. Народні ляльки мали різний вигляд та створювалися з різних матеріалів — тканини, одягу, глини, дерева, сиру, сіна, соломи, тіста, сезонних овочів тощо.

Іграшки можна класифікувати за матеріалом, особливостями формування, функціями тощо.

Різновиди іграшок:

- лялька-мотанка;
- керамічна іграшка;
- іграшка з тіста;
- дерев'яна іграшка;
- іграшка з сиру.

Лялька-мотанка



Мотанка відрізняється від звичайної іграшки відсутністю обличчя. За уявленнями язичників через обличчя в ляльку вселяється душа. А душа буває доброю чи поганою.

Матеріалами для виготовлення служать натуральні матеріали (сіно, солома, дерево, трави, сухе листя, насіння, зерна). Прикрашали мотанку народними орнаментами та вишивкою. На обличчі такої ляльки різними нитками намотується хрест. Обов'язкова умова – іграшка повинна бути хрестоподібної форми, щоб не нагадувати собою реальної людини.

Народ вірив, що в мотанці знаходиться дух предків і що вона може передавати досвід з покоління в покоління. Українці вважали, що цей символ приносить їм багатство та успіх.

Секрети виготовлення ляльок передавалися в родині від матері до дочки. Коли дівчина виходила заміж, мати дарувала їй ляльку-мотанку як оберіг для нової домівки.

Керамічна іграшка



На території України були поширені іграшки з глини, за допомогою яких відбувалися певні ритуальні дії. Серед них – свищики у вигляді півня, оленя, коня, свині, ведмедя, риби тощо. Ритуальне свистіння під час свята відбувалося на честь сонячного божества Ярила, який пробуджував сонце. Воно посило на землю тепло, що викликало надію на майбутній гарний врожай. Протилежна роль свистіння полягала у тому, що за повір'ями звуки під час свистіння відганяли злих духів.

Іграшка з тіста

Особливою обрядовістю була наділена іграшка з тіста. Вона не тільки смачна, але й ще допомагає виявити творчу сторону її автора. Фігурки були найрізноманітніші, але найпопулярнішими були іграшки, які виготовлялися до календарно-обрядових свят. В них ігрове призначення поєднується з обрядовим. Так, весною мами та бабусі

випікали для своїх малят «жайворонки» з тіста, аби ті закликали з їхньою допомогою з вирію пташок.



Дерев'яна іграшка

Переважну більшість дерев'яних іграшок становлять вироби так званого ремісничого характеру – деркачі, вітрячки, свищики, торохтушки, сопілочки, змійка, а також фігурки людей, пташок, звірят тощо, які мають лише ігрове призначення. Всі вони яскраво розмальовані.

Цікавим аспектом дерев'яної іграшки є розпис. Він, зрештою, робить прості столярні вироби творами мистецтва, надає їм художньо-образних якостей.

Дерев'яна іграшка – давня по своєму походженню. В ній відображаються цінні традиції різьби і розпису по дереву. Переваги цього виду народної творчості пов'язані з розвитком дерев'яної іграшки як побічної допоміжної галузі столярної справи.



Іграшка з сиру

Сирна пластика – оригінальний вид українського народного мистецтва, характерний тільки для Карпат. Фігурки з сиру так чи інакше зберігають залишки давньої символіки певних свят, обрядів та звичаїв, привертають щастя, добро, багате та довге життя, залишаються культово-магічним атрибутом, оберегом.

Нині в селах Карпат виготовляються сирні коні, барани, цапи, корови, птахи, коні з вершниками, олені. Частина їх розфарбовують

цяточками та крапочками, проте більшість лишається нерозфарбованими. Іграшки з сиру використовуються і як настільні скульптури для оздоблення інтер'єру, як дарунки для близьких і друзів, Також їх ставлять на могили у дні весняного та осіннього поминання покійних.



У народній іграшці передається любов і ласка, веселість, знання та вміння – в цьому сила її впливу на дитину, на формування її духовності. У народній іграшці багато тепла, яке виражається у дбайливому її виконанні: колористична глиняна іграшка, сонячна дерев'яна іграшка, смачна іграшка з сиру чи тіста, заворююча іграшка з тканини чи соломи. На часі повернення до традиційних народних іграшок, бо вони є пам'яттю етносу, нації, людства про своє минуле, це спадщина, яка подібна до рідної мови, казки, пісні. Вони несуть в собі художню культуру, народну творчість, розвивають самобутні риси естетики свого народу.

Список складений за матеріалами каталогів і картотек бібліотеки ЖДУ ім. І. Франка.

1. Башенко О. І. Майстер-клас «Лялька-«Берегиня» із рослинних матеріалів» / О. І. Башенко, Л. П. Бігун // Труд. навчання в шк. – 2011. – N 2. – С. 31-34.
2. Богатирьова Л. В. Українська народна іграшка. Лялька / Л. В. Богатирьова // Вихователю ГПД. Усе для роботи. – 2018. – N 4. – С. 13-14.
3. Васильєва Н. С. Українська народна іграшка як засіб виховання дітей дошкільного віку / Н. С. Васильєва // Дошк. навч. закл. – 2016. – N 3. – С. 2-12.
4. Гаращенко Т. Г. Обрядово-магічні функції народної ляльки. Хатні вузлові ляльки / Т. Г. Гаращенко // Труд. навчання в шк. – 2017. – N 8. – С. 34-39.
5. Глушко Н. П. Лялька-мотанка : [конспект уроку] / Н. П. Глушко // Труд. навчання в шк. – 2014. – N 11/12. – С. 66-68.
6. Гордієнко Л. А. Українська народна іграшка та її роль у вихованні дитини / Л. А. Гордієнко // Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти Житомирщини. – Житомир : ФОП Левковець, 2012. – С. 251-256.

7. Денисюк Н. В. Народна лялька : програма гуртка / Н. В. Денисюк // Труд. навчання в шк. – 2019. – N 17/18. – С. 65-73.
8. Доннік Г. М. Обрядово-магічні функції народної ляльки. Хатні вузлові ляльки : урок труд. навчання в 6 кл. / Г. М. Доннік // Труд. навчання в шк. – 2014. – N 11/12. – С. 11-15.
9. Захарченко М. Народна лялька : [конспект уроку] / М. Захарченко // Трудове навчання. Шк. світ. – 2012. – N 11. – С. 46-50.
10. Зубкова І. Лялька-мотанка : 6 кл. / І. Зубкова // Трудове навчання. Шк. світ. – 2012. – N 5. – С. 47.
11. Іванович Т. І. Проект «Народна лялька» / Т. І. Іванович, О. А. Столяр // Труд. навчання в шк. – 2016. – N 13/14. – С. 55-68.
12. Ігнатенко Г. В. Українська текстильна лялька в народному вбранні (Буковина) / Г. В. Ігнатенко, Т. С. Ромащенко // Труд. навчання в шк. – 2013. – N 4. – С. 23-29.
13. Кабакович О. В. Чарівний світ ляльки-мотанки в лепбуці – цікавий спосіб опанування нових знань у технологічній освіті / О. В. Кабакович // Труд. навчання в шк. – 2018. – N 23/24. – С. 25-30.
14. Канівець О. В. Виготовлення ляльки-мотанки / О. В. Канівець, Т. Л. Черненко // Труд. навчання в шк. – 2019. – N 19/20. – С. 50-58.
15. Кара-Васильєва Т. В. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» / Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова. – Київ : Либідь, 2005. – 275, [3] с.
16. Караченцева О. В. Відродження традицій виготовлення глиняної народної іграшки / О. В. Караченцева // Мистецтво та освіта = Art and Education. – 2016. – N 2. – С. 27-30.
17. Кизименко О. М. Народна лялька-Масляна – весняний оберіг українців : [вихов. захід] / О. М. Кизименко, С. В. Кодацька // Вивчаємо укр. мову та літ. Позаклас. робота. – 2015. – N 3. – С. 13-17.
18. Ковальов О. Декоративно-прикладне мистецтво в школі : 1-7 кл. / О. Ковальов. – Суми : Унів. кн., 2006. – 143 с.
19. Кудря О. В. Лялька-мотанка як об'єкт проектно-технологічної діяльності учнів / О. В. Кудря // Труд. підгот. в рід. шк. – 2018. – N 4. – С. 19-25.
20. Кудря О. В. Лялька-мотанка, технологія її виготовлення / О. В. Кудря // Труд. підгот. в рід. шк. – 2014. – N 5. – С. 24-27.
21. Локотош Н. Виготовлення ляльки «Веснянка» : 7-й кл. / Н. Локотош // Труд. навчання. – 2015. – N 3. – С. 26-35.
22. Малишева В. В. Ляльки-мотанки. Мистецтво виготовлення / В. В. Малишева // Труд. навчання в шк. – 2019. – N 17/18. – С. 46-50.
23. Марцінковська Р. Д. Лялька-мотанка: виготовлення українського оберегу / Р. Д. Марцінковська // Мистецтво та освіта. – 2017. – N 4. – С. 28-32.
24. Мішина М. А. Народна лялька : 10 кл. / М. А. Мішина, С. Кобзарь // Труд. навчання в шк. – 2015. – N 5/6. – С. 85-95.

25. Мороз О. Виготовлення ляльки-мотанки : 5-й кл. / О. Мороз // Труд. навчання. – 2014. – N 7. – С. 22-27.
26. Опрелянська О. Відродження народного лялькарства в Україні: історико-технологічний аспект / О. Опрелянська // Парадигма етнокультурологічної спрямованості педагогічного середовища Поліського регіону. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 85-90.
27. Паляниця Н. В. Технологія виготовлення народної ляльки : урок з елем. біоадекват. освіти / Н. В. Паляниця // Труд. навчання в шк. – 2019. – N 1/2. – С. 65-77.
28. Плохая Н. Лялька-мотанка / Н. Плохая // Труд. навчання. Шк. світ. – 2013. – N 3. – С. 51.
29. Поволоцька В. Технологія виготовлення ляльки-мотанки : варіат. модуль : 5-6-ті кл. : цикл уроків / В. Поволоцька // Труд. навчання. – 2014. – N 3. – С. 16-29.
30. Полякова В. Розвиток надбання рідної культури на уроках трудового навчання : технологія виготовлення народ. ляльки : з досвіду роботи / В. Полякова // Труд. навчання. – 2016. – N 11. – С. 17-40 ; № 12. – С. 4-23.
31. Рибчинська Г. І. Лялька-мотанка – оберіг : інтегр. логопед. заняття в міні-музеї для дітей ст. групи із ЗНМ / Г. І. Рибчинська // Логопед. – 2020. – N 5. – С. 25-29.
32. Станкевич М. Є. Іграшки // Декоративно-прикладне мистецтво : навч. посіб. / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1992. – С. 227-233.
33. Швед М. Тасмниці народної ляльки : майстер-клас / М. Швед // Труд. навчання. – 2016. – N 5. – С. 58-63.
34. Шушкевич А. Ф. Виготовлення вузлової ляльки Берегині : урок у 10-11 кл. / А. Ф. Шушкевич // Труд. навчання в шк. – 2013. – N 5. – С. 14-17.
35. Шушкевич А. Ф. Лялька-мотанка – народна іграшка. Технології виготовлення : 10-11 кл. / А. Ф. Шушкевич // Труд. навчання в шк. – 2012. – N 5. – С. 24-31.
36. Шушкевич А. Ф. Народна лялька як елемент фольклору / А. Ф. Шушкевич // Труд. навчання в шк. – 2017. – N 9. – С. 14-18.
37. Шушкевич А. Ф. Подарунок до свят. Технологічна послідовність виготовлення ляльки-мотанки / А. Ф. Шушкевич // Труд. навчання в шк. – 2013. – N 2. – С. 35-39.
38. Яремчук І. А. Використання методу проектів під час виготовлення ляльки-мотанки / І. А. Яремчук // Труд. навчання в шк. – 2018. – N 5. – С. 33-38.